

of spirituality of man and his valued orientirov, are examined in the article.

Хижняк Олена Вікторівна – викладач кафедри англійської мови кафедри Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Е.Г. Міквабія

УДК 378.015.31 :17.022.1

ОПТИМАЛЬНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

О. Хорунжа

Стаття присвячена аналізу оптимальних умов активізації процесу виховання моральних якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності. З метою визначення тенденції дії основних факторів, які найбільш активно впливають на виховання моральних якостей, у статті виділено й обґрунтовано основні ефективні прийоми та методи на основі оптимізації та розробки спеціальних форм і видів діяльності.

***Ключові слова:** моральні якості, активізація, виховання, педагогічний університет, студенти.*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Організація життєдіяльності студентської молоді у сучасній Україні потребує безпосереднього впливу на неї та взаємодії з нею. Це повинне стати своєрідним фундаментом, на якому базуються і

діяльність, і спілкування, і стосунки, і поведінка студента. Соціальний розвиток майбутнього вчителя потребує рішучого переведення його з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора, автора і співвиконавця всього виховного процесу у педагогічному університеті. Адже відома істина стверджує, що бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації, справжнім відповідальним фахівцем, учителем, вихователем інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

В педагогічній літературі розкрито принципи, зміст і методики морального виховання учнів, підлітків, студентської молоді у процесі різних видів діяльності (зокрема, у працях А.І. Болдирьова, А.М. Бойко, Г. Ващенко, І.Г. Єрмакова, Т.Є. Конникової, І.С. Мар'єнка, В.О. Сухомлинського). Визначено напрямки удосконалення процесу морального виховання школярів та молоді в концепціях діяльнісного підходу (З.І. Васильєва, В.І. Андрєєв, Є.О. Помиткін, Т.Г. Воробйов, П.Р. Ігнатенко, Н.І. Косарева, Л.Г. Коваль); цілісного системного підходу (В.М. Алфімов, О. Вишневський, Л.Ю. Гордін, О.В. Киричук, Є.Т. Юдін); розвиваючого виховання (С.С. Богданова, Ю.А. Гапон, А.Й. Капська, В.І. Петрова, С.М. Тищенко та ін.).

Слід зазначити, що досліджувався процес управління моральним розвитком особистості (Б.П. Бітінас, Л.І. Рувинський, В.В. Богословський, Т.Д. Дем'янюк), методи вивчення вихованості школярів і студентської молоді (І.Д. Бех, В.К. Демиденко, І.Д. Зверєва, О.В. Киричук, Н.Ю. Максимова, І.Ф. Харламов, М.І. Шилова). Таким чином, можна стверджувати, що в основному створені теоретичні та методичні передумови розробки цілісної концепції вдосконалення процесу морального виховання школярів і студентської молоді та шляхів його реалізації.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Проте залишається невизначеною низка питань: механізм приведення компонентів процесу морального виховання і навчально-соціальної діяльності у відповідність з актуальним

рівнем і перспективними цілями розвитку моральних якостей особистості кожного студента; шляхи посилення системи взаємодії всіх суб'єктів виховання в цьому процесі; стимулювання активності у вихованні і самовихованні. Це й зумовило вибір теми нашого дослідження та визначення підходів до її вирішення.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є визначення оптимальних умов активізації процесу виховання моральних якостей майбутніх вчителів у позааудиторній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

Реальне управління процесом морального виховання майбутніх учителів у позааудиторній діяльності залежить від того, наскільки оптимально і цілеспрямовано буде організовано цей процес, наскільки правильно відображає педагогічний аналіз рівень вихованості студентів, умови їхнього виховання, педагогічні ситуації. Експериментом передбачається впровадження системи організаційно-методичних заходів, які б забезпечили засвоєння і розвиток у студентів моральних норм і якостей, діяльнісний підхід у вихованні цих якостей.

З позиції вимог сучасної педагогіки, яка розглядає виховання як участь у самореалізації і саморозвитку особистості, воно витупає як широке, непрогнозоване поле міжособистісних відносин (але не одностороннього впливу на базі ідеалу), у процесі яких формується і розвивається цілісна культура особистості як творче оволодіння вихованцем соціокультурним досвідом за допомогою форм міжособистісного спілкування. Тут доречно сказати і про те, що діяльність, у процесі якої відбувається пізнання і розвиток моральних цінностей (морально-естетична діяльність), багатьма дослідниками визначається як залучення до дії, завдяки чому відбувається взаємодія. А сама діяльність при цьому будується за законами спілкування [2, 3, 4, 5, 6, 7]

Було проведено диференційовану роботу з окремими кураторами груп філологічного факультету щодо засвоєння діагностичних методик і виявлення труднощів у роботі: співбесіди, семінар для учасників експерименту, консультації, збори в групах. Найбільш цікаві результати, виявлені ефективні прийоми і

методики систематично обговорювалися на конференціях, педрадах. Експеримент у Слов'янському державному педагогічному університеті показав, що удосконалення процесу морального виховання на основі оптимізації та розробки спеціальних форм і видів виховної діяльності та діагностики розвитку моральних якостей здійснюються у певній системі.

На діагностичному рівні дослідниками здійснюються цілеспрямоване спостереження за ставленням студентів до різних видів діяльності, за проявом особистісних моральних якостей, оцінюються рівні моральної вихованості кожного з них. Такий підхід зумовлений тим, що саме в об'єктивній педагогічній оцінці вчинку студента в соціально значущій формі проявляється реальна дія власного вчинку, його дійовий результат і наслідки. „Відсутність оцінки” поведінки є по суті „найбільш поганий вид оцінки”, оскільки це змушує людину створювати власну самооцінку „на досить суб'єктивному рівні витлумачених висловах, напівзрозумілих ситуаціях, поведінки педагога і вихованця” [1, с.145]. В дослідницько-експериментальній роботі основним методом став метод включеного спостереження, під час якого можлива фіксація елементів виховання в цілому, багаторазове їх повторення в необхідних змодельованих ситуаціях.

Моральні якості вивчалися і розглядалися у зв'язку зі ставленням студентів до соціального життя, громадських обов'язків, однокурсників, школярів, що потребують допомоги, до себе. При цьому аналізувалися прояви тих якостей, які вміщують саме моральні сторони людини: прояв усвідомлення мотивів – цілей здійснення моральних вчинків; потреба в соціально-педагогічній реальній діяльності; усвідомлення суті моральних дій і вчинків; володіння навичками моральної поведінки; прагнення морального самовдосконалення; вибір засобів морального впливу на школяра. Для цієї мети використовувалися досить різноманітні спеціально змодельовані вправи, завдання, педагогічні ситуації.

Спеціально організовані форми і види діяльності студентів дозволяли систематично, протягом тривалого часу, спостерігати за проявом моральних якостей особистості майбутнього вчителя в тих чи інших умовах. Психолого-педагогічні ситуації моральної поведінки і певного виду діяльності об'єктивно сприяли

проектуванню виховних завдань. Успіх вирішення цих завдань у свою чергу дозволив аналізувати рівень моральної вихованості студента.

Куратори груп, особливо на перших-других курсах, з метою виявлення моральної вихованості студентів аналізували і зіставляли спеціально змодельовані ситуації, які виникали стихійно. Це приводило до того, що необхідно було розробляти додаткові ситуації, які сприяли успішному вирішенню поставлених виховних завдань і водночас дозволяли спостерігати за динамікою моральної вихованості майбутніх учителів. Безперечно, використовувалися й інші методи вивчення, зокрема, бесіди, анкети, рейтинг. На підставі одержаних в результаті спостереження та застосування спеціально змодельованих ситуацій і стихійних розширювалась інформація у педагогів про студентів, підвищувалась компетенція самих студентів.

Проектуючи виховний процес, усвідомлено та обумовлено відбираються методи виховання, розподіляються ролі та доручення, студенти включаються в таку систему діяльностей і відносин, які збагачують досвід самоаналізу, саморегуляції особистості, змінюють негативну та зміцнюють морально ціннісну позицію, вони набувають тих якостей, яких не вистачає, тобто проектується розвиток особистості.

При цьому добирається таке поєднання методів, яке забезпечує комплексно процес морального виховання: розкриття і засвоєння майбутніми вчителями цілей діяльності, її соціальної суті і значення; формування мотивів та засобів самостійної організації діяльності, в якій виявляються моральні якості; розвиток навичок самовдосконалення як моральної особистості та саморегуляції з різними суб'єктами в різних соціумах; аналіз результатів діяльності у структурі виховного процесу.

З метою реалізації проекту морального виховання студентів використовується комплекс методів: прогностичний (методи визначення цілей і завдань як діяльності студентів, так і виховного процесу в цілому), інформаційний, орієнтаційно-діяльнісний, комунікативний, оцінний.

У ході формуючого експерименту і реалізації планів та програм морального виховання студентів педагогічного

університету забезпечується органічне поєднання різноманітних форм виховної роботи: групової та індивідуальної діяльності, яка відповідає певному контингенту респондентів, зорієнтованої на актуальний розвиток прогнозованих нами моральних якостей і найбільш повно реалізує методи виховання та їхні основні функції.

У процесі виховної роботи студентів спонукають до активного прояву позицій при визначенні цілей діяльності, до самоаналізу її результатів, до самостійності, самоконтролю і самовиховання. При цьому враховується професійна готовність куратора, його фахова орієнтація в даній проблемі, координується його професійна діяльність в залежності від визначеної мети дослідження.

На певному етапі (досвід показує, що це краще здійснювати наприкінці кожного року навчання) робилися проміжні зрізи, як своєрідний контроль і аналіз результатів діяльності, моральної вихованості студентів, адекватності результатів цілям морального виховання. А потім проектувався новий етап виховання студентів. Таким чином, за певною системою та поетапною послідовністю в експерименті забезпечується алгоритм цілеспрямованого діагностичного підходу до проектування процесу виховання моральних якостей особистості майбутнього вчителя, удосконалення педагогічного управління ним.

У розвитку моральних якостей студентів не можна не врахувати рівень самооцінки. Зважаючи на вікові особливості студентів, коли виникає певна об'єктивність у сприйнятті себе, середовища, соціальних явищ, можна орієнтуватися і на певну їхню об'єктивність в оцінці сформованості і прояву власних моральних якостей. Адекватна самооцінка відкриває можливості для морального виховання і самовиховання, саморегуляції поведінки. Досвід показав, що студенти з адекватною самооцінкою досить самокритичні, цілеспрямовані, порівняно легко включаються у запропоновані чи екстремальні ситуації, де їхні моральні якості гостро і активно виявляються. Завищений рівень самооцінки власних моральних якостей, моральної поведінки, розходження з оцінкою однокурсників і педагогів є в принципі своєрідним сигналом для додаткового вивчення особистості, вибору для неї форм роботи і видів позааудиторної діяльності, аналізу

особливостей і цілей прояву тих чи інших моральних якостей у заданих ситуаціях. Проте у виховному процесі не можна не зважати і на тих студентів, для яких притаманна занижена самооцінка власних якостей і поведінки. Такі студенти є хорошими виконавцями в організованих справах, але малоініціативні, не дуже впевнені в собі, іноді навіть не принципові. Вони побоюються бути відповідальними у спільній якійсь справі, мотивуючи тим, що не впевнені в успіхах цих справ. При цьому студенти з адекватною самооцінкою правильно сприймають як похвалу, так і критику. Систематична критика моральної поведінки молодої людини іноді викликає різне заниження самооцінки, відчуття неповноцінності, що призводить до відчуження від однокурсників в мікросоціумі.

Оцінні міркування куратора групи не повинні нести в собі категоричність, але вони є вихідними для самооцінки особистості. Іноді постійні, хоч і не зовсім категоричні, критичні судження призводять до різкого спаду активності студента, досить помітної невпевненості в собі. З метою зміни такого стану ми вважали за доцільне індивідуалізувати роботу зі студентом, допомогти йому вийти з рівня зниженої самооцінки. В такій ситуації разом зі студентом добирались конкретні види діяльності, де б він міг реалізувати свої вміння і відчувати себе комфортно у спілкуванні з різними людьми, що додавало йому впевненості у своїх здібностях. Мотивом використання у вихованні такого підходу є те, що, скажімо, студенти першого курсу не завжди здатні без відповідної допомоги домогтися певних успіхів у практичній діяльності, у виконанні доручень, у взаємодії з людьми в різних соціумах, виявити навіть вже сформовані моральні якості, тобто бути визнаними, поміченими однокурсниками, педагогами. Ось чому, ми вважаємо, так важливо у процесі організації виховної позааудиторної діяльності майбутніх учителів спеціально створювати ситуації для прояву їхніх індивідуальних якостей, підкреслюючи, наголошуючи при цьому на кращих, сильних сторонах поведінки, вчинків кожного з них.

У системі організації виховної роботи в експериментальних групах оцінка і самооцінка прояву якостей особистості, як спосіб збагачення моральних понять і уявлень, має своє виразне місце. У діяльності кураторів і студентів були визначені відповідні напрями:

1. Включення студентів у таку діяльність, яка актуалізує потребу й необхідність обдумування своїх дій та вчинків як особливого виду розумової діяльності і передбачення їхніх наслідків; вироблення у студентів прогностичних умінь і навичок, які реалізуються у конкретних видах практичної діяльності (вміння визначати цілі діяльності, планувати її зміст, шляхи досягнення соціально цінних результатів, порівняння попередніх результатів з іншими, аналіз причин успіху й неуспіху тощо).

2. Озброєння студентів системою теоретичних знань, які збагачують його моральні категорії і поняття, розширюють уявлення про загальний і власний моральний ідеал; формування навичок зіставляти власну поведінку з соціальними нормами і цінностями; поступовий розвиток здібностей аналізувати і контролювати себе, керувати собою.

3. Формування міцної системи моральної самооцінки, саморегуляції, вироблення усталених форм високоморальних вчинків і самостійної поведінки, соціально цінної діяльності, самокорекції стосунків і самоорганізації діяльності як майбутнього вихователя у різних соціальних групах.

При оцінюванні моральних якостей майбутніх учителів увага спрямовувалася на мотивацію діяльності, при цьому важливо було, щоб кожен з них усвідомлював значущість власної діяльності для формування моральних якостей. Важливим моментом також було допомогти студентам набути позитивного досвіду і продемонструвати його однокурсникам. В такому випадку, на нашу думку, забезпечується регулююча функція аналізу, процес збагачення взаємовідносин і поведінки, розвитку особистості.

Якщо, скажімо, старші підлітки ще не завжди підходять до оцінки своїх дій і вчинків самокритично, то студентська молодь робить самоаналіз з великим почуттям відповідальності. З цією метою досить позитивно використання бесід за темами: „Чи вмієш ти бути добрим?“, „Як побороти лінощі?“, „Наша відповідальність перед іншими“, „Справедливість. Кому вона потрібна?“ та інші. Справжнє розуміння проблеми розкривалося у самохарактеристиці та взаємохарактеристиці студентів.

Як показує досвід, самоаналіз обговорення іноді переростає в етичну бесіду, дискусію, в результаті чого виробляється спільна

думка. При цьому відбувається взаємовплив цих засобів оцінки і засвоєння моральних якостей. Таким способом посилювались моральні норми й цінності, індивідуальний досвід розуміння обов'язкової, бажаної поведінки і діяльності. Моральні знання, які засвоювалися у процесі пізнання їхньої суті і особливостей у позааудиторній роботі, ставали певним стримуючим початком, стимулом і мотивом поведінки та соціально значущої діяльності студентів.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

В результаті проведеної роботи можна сказати, що аналітична діяльність, інформаційні методи роботи в групі, поряд з різними видами позааудиторної діяльності, розширюють і поглиблюють уявлення студентів про морально виховану людину.

Аналітична діяльність актуалізує моральні цінності й забезпечує випереджаючий розвиток самосвідомості, суб'єктивних сил особистості, внутрішніх детермінант розвитку – бажання і потреби виправити власні недоліки, розвивати кращі якості. Цей вид діяльності у виховному процесі є не просто одним із етапів чи умов, але й засобом формування моральних норм і уявлень, потреб самовиховання і саморегуляції поведінки, тобто механізмом удосконалення управління процесом виховання моральних якостей особистості майбутнього вчителя.

Проте на цьому етапі студенти ще не реалізують зв'язків між власними якостями і діяльністю. Моральна вихованість виявляється в основному в окремих випадках, ситуаціях. Тому необхідно було допомогти їм побачити й осмислити взаємодію внутрішніх установок на розвиток моральних якостей, причин та характеру вчинків і поведінки. Для цього, безперечно, потрібні час і різноманітні види діяльності, які дозволяють розкритися кращим моральним якостям студента, що дозволяє педагогові спиратися на них при розвитку інших якостей.

Література

1. Ананьев Б. Г. О человеке как субъекте и объекте воспитания : Избранные психологические труды : в 2-х т. / [под ред. А. А. Бодалева и др.]. – М.: Педагогика, 1980. – С. 128-162.

2. Архангельский Л. М. Социально-этические проблемы личности / Л. М. Архангельский. – М.: Мысль, 1974. – 221 с.
3. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. ... доктора педагог. наук : 13.00.01 / Дубасенюк О. А. – К., 1996. – 444 с.
4. Макарова Л. І. Формування у майбутніх учителів умінь педагогічної діагностики виховного процесу : дис. кандидата педагог. наук : 13.00.01 / Макарова Л. І. – К., 1994. – 164 с.
5. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів. – К.: ІЗМН, 1996. – 204 с.
6. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого вчителя / В. В. Радул. – К.: Вища школа, 1997. – 269 с.
7. Рейнвальд Н. И. Принцип деятельности в психологическом исследовании личности: автореф. дис. на соискание наук. степени докт. психол. наук: спец. 13.00.– М., 1979. – 32 с.

Статья посвящена анализу оптимальных условий активизации процесса воспитания нравственных качеств будущих учителей во внеаудиторной деятельности. С целью определения тенденции действия основных факторов, которые наиболее активно влияют на воспитание нравственных качеств, в статье выделены и обоснованы основные эффективные приемы и методы на основе оптимизации и разработки специальных форм и видов деятельности.

Ключевые слова: моральные качества, активизация, воспитание, педагогический университет, студенты.

The article is devoted to the analysis of optimal conditions of activization process of moral qualities development among future teachers at extra-curricular activities. With the aim to define tendancies of the principal factors actions which have a great influence on the development of moral qualities, effective methods according to the optimization and making special activity forms are pointed out and substantiated.

Key words: moral qualities, activization, development, Pedagogical University, students.

Хорунжа О. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м.Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

УДК37.037

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

К.Ю. Чудіна

У статті наведено результати дослідження ролі інноваційної діяльності у професійному становленні студентів інженерно-технічного ВНЗ, обґрунтовано значущість інноваційної діяльності та виділено якості особистості, необхідні для успішної інноваційної діяльності майбутнього спеціаліста-інженера.

***Ключові слова.** Професійне становлення, інженерно-технічна освіта, професійно-значущі якості особистості, інноваційна діяльність.*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

В останнє десятиріччя окреслилися певні напрямки реформування вищої освіти в Україні. Це відродження державності, водночас інтеграційний зв'язок з європейською освітою та відповідність світовим нормам професійної підготовки; примноження інтелектуального потенціалу країни. Все це має на увазі розвинення та підтримку на рівні держави дослідницької та інноваційної діяльності.